

ЕКОНОМІКА АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

УДК 355.6

Іринчина І.Б.

к.е.н., доц. кафедри міжнародної торгівлі
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

УКРУПНЕННЯ БІЗНЕСУ ЯК ШЛЯХ ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ЗЕРНА

Irynychyna I.

PhD in Economics,
Associate Professors Department of International Trade
KNEU named after Vadym Hetman

CONSOLIDATION OF BUSINESS AS A WAY OF STRENGTHENING COMPETITIVE POSITION IN GLOBAL MARKETS UKRAINE GRAIN

АНОТАЦІЯ. Наукова праця присвячена проблематиці пошуку оптимальних шляхів посилення позицій національних бізнес суб'єктів на світовому ринку зерна. Автором розглянуто питання міжнародної конкурентоспроможності. Запропоновано зміцнення потенціалу національних експортерів шляхом їх об'єднання в агрохолдинги.

Проаналізовано національний ринок зерна, виокремлено його експортний потенціал. Показано місце України на Світовому ринку зерна.

Як підсумок, узагальнено переваги та недоліки функціонування агрохолдингів. Акцентовано на необхідності подальшого аналізу світового досвіду стосовно сприянню укрупненню бізнесу та його регуляторного забезпечення, що є трендом розвитку міжнародної торгівлі.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Агрохолдинг, аграрний сектор України, експортний потенціал, міжнародна конкурентоспроможність, світовий ринок зерна.

ANNOTATION. Scientific work is devoted to the problems of finding optimal ways of strengthening the position of national business merchants in the world grain market. The author was researched the questions dedicated to the international competitiveness. It is proposed to strengthen the capacity of national exporters by their merger in agricultural holdings.

Analyzed national grain market, singled out its export potential. The place of Ukraine in the world grain market.

As a result, summarizes the advantages and shortcomings of the functioning of agricultural holdings. The advice is to focus on the further

analysis of international experience on the promotion amalgamation of business and its regulatory provision that is international trend of trade.

KEY WORDS: Agro Holding, Ukraine's agricultural sector, export potentials, international competitiveness, global grain market.

Постановка проблеми. Прискорення економічного розвитку України, створення нових робочих місць, розширення можливостей національної економіки конкурувати на світовому ринку, традиційно пов'язують з необхідністю створення орієнтованого на ринок, конкурентоспроможного аграрного сектору. Сільське господарство є стратегічною сферою економіки України, тут виробляється майже 20 % ВВП, створюється 17 % доданої вартості в масштабах країни, а також залучено майже чверть від загальної чисельності працюючих у державі [3, с. 47–50]. У світовому масштабі, Україна є активним учасником на світовому ринку зерна, але наразі серед експортерів існує досить напружена конкурентна боротьба за частку ринку. Тому вважаємо за доцільним розглянути проблематику міжнародної конкурентоспроможності, а також визначити фактори, які покращать розвиток суб'єктів зернового ринку України, що дозволить повноцінно реалізувати національний аграрний і зерновий потенціал в умовах високої нестабільності розвитку світової економіки та світового зернового ринку.

Аналіз останніх досліджень. Питання міжнародної конкурентоспроможності завжди було актуальним, особливо в умовах зростаючої взаємозалежності країн. Тому, його постійно досліджували і досліджують зарубіжні та вітчизняні вчені, серед яких варто відзначити Р. Вернона, Ч. Джонсона, І. Кірцнера, П. Кругмана, А. Маршалла, Дж. Міля, Б. Оліна, М. Познера, Д. Рікардо, А. Сміта, Р. Солоу, Е. Чемберліна, Й. Шумпетера, Ф. Хайєка, Г. Хамела, Е. Хекшера, Дж. Хікса, О. Білоруса, Б. Губського, Д. Лук'яненка, Ю. Пахомова, А. Поручника та багатьох інших. Щодо проблем пов'язаних з експортним розвитком зернової галузі України то їх досліджували у своїх працях І. Кузнецова, Ю. Михайлов, Г.М. Підлесецький, Р.П. Саблук та інші. Проте динаміка та новітні тренди економічного розвитку сільського господарства спонукають до подальшого дослідження потенціалу посилення конкурентних позицій України на світовому ринку АПК.

Формулювання цілей. Метою дослідження є аналіз експортного потенціалу ринку зерна України, виявлення та обґрунтування напрямків посилення конкурентних позицій країни на світовому ринку зерна шляхом укрупнення бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи, що критерієм адаптації підприємства до ринкових умов господарювання є рівень кон-

курентоспроможності, можна відстежити взаємозв'язок між конкурентоспроможністю країни в цілому, підприємств, товарів, а вже потім визначати ті фактори, які впливають на кожен з них. Так, про конкурентоспроможність національної економіки свідчить наявність конкурентоспроможних галузей, яка, в свою чергу, реалізується тільки через виробничо-господарську діяльність підприємств, що в ній працюють. Конкурентоспроможність продукції є лише окремою частиною в комплексі цілей підприємства поряд з його можливостями і ринковою активністю. Міжнародна конкурентоспроможність є найважливішою комплексною характеристикою якісного стану товарів, суб'єктів господарювання, їх структурних змін, порівняно з відповідними аналогами інших країн.

Міжнародна конкурентоспроможність зернової продукції — це здатність якісних і вартісних характеристик продукції відповідати вимогам Світового конкурентного ринку та бути засобом повного задоволення потреб споживача, зокрема, орієнтованого на органічний продукт, забезпечуючи при цьому високий рівень доходів його виробнику. Світовий ринок зерна, на відміну від національного, не може бути монополізованим і навіть олігополізованим. Його можна віднести до моделі досконалого ринку, головна ознака якого — наявність численних продавців і покупців і вільна конкуренція між ними. Державний вплив на них виключається з моменту їх виходу на світовий ринок. Тому так важливо опрацювати напрямок укрупнення бізнесу у сфері АПК, що на нашу думку, посилить рівень міжнародної конкурентоспроможності національних експортерів.

В умовах економічної та політичної кризи в державі, слід акцентувати увагу на її конкурентних експортних перевагах. Безперечно таким є національний ринок зерна. Тренди світового ринку спонукають до цього. Аналіз показав, що очікується зростання попиту на зерно у вищих темпах, ніж його пропозиція. Цьому сприяють такі головні чинники, як:

- загострення продовольчої проблеми в економічно слабозрозвинених країнах (насамперед за їх рахунок до 2025 р. населення планети зросте до 8 млрд осіб, а земельні, гідротехнічні ресурси майже вичерпані);

- негативні зміни в кліматі, що призводить до зменшення обсягів виробництва зернових культур;

- подальше погіршення показників якості ґрунту та екологічного стану території;

- стрімкий розвиток у світі біопаливної промисловості і відповідне зростання попиту на зерно як на внутрішньому, так і світовому ринках [4].

Окрім того, за прогнозними оцінками фахівців ФАО Україна здатна нагодувати 1 млрд населення Землі [7].

Виконання означених завдань вимагає, на наше глибоке переконання, нарощення потужностей національних експортерів шляхом їх об'єднання у формат агрохолдингів.

Світовий ринок зерна динамічно розвивається з усталеною тенденцією високого попиту на хліб як основи харчових раціонів населення планети. В основі продовольчої проблеми Світу закладено нерівномірність рівнів розвитку зернового виробництва та незбалансованість попиту і пропозиції на зерно в різних країнах та регіонах. Нині світовий ринок зерна контролюють п'ять основних експортерів: США, Аргентина, Бразилія, Україна, Канада, Австралія. Сумарні експортні пропозиції зерна з боку основної «п'ятірки» експортерів складають понад 83 % усього об'єму світової торгівлі [8].

Таблиця 1

СВІТОВІ ЕКСПОРТЕРИ ЗЕРНА, 2014 Р., %

	Кукурудза	Пшениця	Ячмінь	Рис	Інші
США	24,9	33,2	0,19	37,4	2,2
Аргентина	17,85	11,52	3,45	0,64	2,76
Бразилія	26,62	1,19	0,03	0,92	0,01
Україна	16,73	7,76	2,34	0,03	0,24
Канада	1,77	19,78	1,27	0,01	1,82
Автралія	0,11	18,01	5,12	0,47	0,86

Як видно із статистичних даних, Україна є провідним світовим експортером зернових і завдання полягає у посиленні і розширенні світових ринкових позицій шляхом оптимізації стратегії функціонування суб'єктів ринку. За експортом зернових у 2013/2014 маркетинговому році Україна увійшла до трійки найбільших світових експортерів, пропустивши вперед США (72,3 млн т) та ЄС (38,5 млн т) [3].

Зернове господарство України є стратегічною галуззю економіки. Адже ринок зерна — це основа стабільності продовольчого ринку, джерело не тільки виробництва хлібобулочних виробів, але й кормова база для виробництва тваринницької продукції, а також сировини для переробної промисловості. Протягом останніх років Україна стала одним із провідних експортерів зерна на

світовому продовольчому ринку. Експорт зернових культур виконує надзвичайно важливу функцію збереження позитивного торгового балансу країни. У структурі виробництва продукції рослинництва зерновий під комплекс займає 33,1 %. Розвиток виробництва зернових культур характеризує динаміка показників обсягів валового збору, врожайності та якості зернових, посівних площ під зернові культури та їх структури. Ринок зерна є системоутворюючим інтегрованим ринком АПК України, що має значний виробничий та експортний потенціал. Діяльність агросектору охоплює територію у 41,5 млн га — це 70 % від площі України. За даними Держкомстату посівні площі зернових культур складають 58 % загальнодержавних посівних площ, частка зерна в загальній вартості продукції рослинництва досягає 40 % [4].

В Україні зернові культури вирощують у всіх природнокліматичних зонах, проте з урахуванням регіональних ґрунтово-кліматичних умов і біологічних особливостей окремих зернових культур сформувалась певна зональна структура їх виробництва: степова зона — 45 %; лісостеп — 41 %; полісся — 13,5 %; Карпати — 1,5 %. Розглянемо динаміку виробництва зернових в Україні за останні сім років.

Таблиця 2

ДИНАМІКА І СТРУКТУРА ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ

Роки	Зернові культури, всього		У тому числі				
			Пшениця		Ячмінь		Кукурудза
	тис. т	%	тис. т	% до всього	тис. т	% до всього	тис. т
2007	29295	100	13938	47,6	5981	20,4	7421
2008	53290	100	25885	48,6	12612	23,7	11447
2009	46028	100	20886	45,4	11833	25,7	10486
2010	39271	100	16851	42,9	8485	21,6	11953
2011	56747	100	22324	39,3	9098	16,3	22838
2012	46216	100	15763	34,1	6936	15,0	20961
2013	63051	100	22279	35,3	7562	12,0	30950

Джерело: [9].

За період 2007—2013 рр. спостерігається тенденція до нарощування обсягів виробництва та експорту зерна. У 2013 р. валовий збір зернових культур досягнув рекордного, за всі роки неза-

лежності України, рівня — 63 млн т. У 2013 р. порівняно з 2009 р. урожайність зернових культур підвищилась на 9,9 ц/га, або на 33,9 %, що призвело до збільшення обсягів виробництва на 37 %. У структурі виробництва зернових найбільшу частку займають кукурудза та пшениця, відповідно, 49,1 і 35,3 % [5]. Експорт продукції АПК у 2014 році склав 17 млрд дол. США. Експорт зерна посідає вагомe місце в експорті продукції агропромислового комплексу (табл. 3).

Таблиця 3

ЕКСПОРТ ЗЕРНА ЗА 2009/2010 — 2013/2014 МР, МЛН Т

Продукція	Маркетинговий рік			
	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Зерно, всього	20,957	12,158	21,565	22,844
Пшениця	9,157	4,166	5,254	6,871
Ячмінь	6,232	2,791	2,463	2,132
Кукурудза	5,348	5,087	13,684	13,600

Джерело: [9].

Динаміка експорту основних видів зернових за 2009/2010—2013/2014 маркетингових роках має явну тенденцію збільшення тих культур, які користуються підвищеним попитом на світовому ринку: кукурудзи — у 3,75 разу, пшениці — на 1,1 % (табл. 3.2). За останнє десятиріччя експорт зерна із країни виріс на 77 %. У структурі експорту зернових, найбільшу частку 62 % з обсягом у 20,1 млн т склала кукурудза, майже третину — 29 %, з обсягом у 9,4 млн т склала пшениця. Таким чином, кукурудза і пшениця разом забезпечили 91 % експорту зернових України. Ячмінь, з обсягом у 2,4 млн т зайняв майже 8 %, інші зернові склали ненабагато більше 1 %.

Україна на світовому ринку зерна займає [8]:

- сьоме місце за обсягом виробництва ячменю (9,1 млн т);
- п'яте місце за обсягом експорту ячменю (2,4 млн т);
- восьме місце за обсягом виробництва кукурудзи (22,8 млн т);
- четверте місце за обсягом експорту кукурудзи (20,06 млн т);
- десяте місце за обсягом виробництва пшениці (22,3 млн т), восьме місце за обсягом експорту пшениці (9,2 млн т).

За останніми оцінками 2014 р. у Світі 12 % населення або майже кожна восьма людина потерпала від хронічного недоїдан-

ня [7]. У країнах Африки і Субсахарської Африки цей показник становив 21,2 і 24,8 %, тобто майже кожна четверта-п'ята людина недоїдала. Частка людей, які не отримують достатньо їжі, була високою (19,3 %) і в карибських країнах. Україна має необхідний потенціал для вирішення проблеми голоду в країнах, що розвиваються. Вже нині Україна експортує зерно в 90 країн світу. Проведений нами аналіз основних ринків збуту українського зерна у 2014 році засвідчив, що наша продукція матиме попит ще у щонайменше 20 країнах світу.

Найвагомішим імпортером зерна був Єгипет, на який припало майже 1/5 загального експорту кукурудзи і близько 1/3 експорту пшениці. 1/10 загального обсягу кукурудзи імпортував Іран. Загалом же в Єгипет, Іран і Японію експортовано близько 1/3 всієї кукурудзи, а в Єгипет та Іспанію більше 1/3 всієї пшениці. У Саудівську Аравію, Іран та Ізраїль загалом експортовано 4/5 загальної кількості ячменю. Країни ЄС — найбільший імпортер сільськогосподарської продукції у світі, тому експорт аграрних товарів з боку українських виробників орієнтований, також на цей регіон. Загалом на країни Європи припадає 35–40 % експорту української пшениці.

Щоб стати потужним гравцем в експорті продовольства, Україна повинна докласти чимало зусиль у реалізації потенціалу виробництва, просуванні на зовнішні ринки, розвитку інфраструктури сільськогосподарського виробництва, впровадження нових технологій, залучення іноземних інвестицій. Усе це оптимально вирішує формат агрохолдингів у якості міжнародно конкурентоспроможних експортних гравців Світового ринку. Сьогоднішній український ринок зерна — це середовище з високою конкуренцією, де представлені міжнародні компанії, які спеціалізуються на торгівлі сільськогосподарською продукцією. Багато іноземних компаній працюють на українському ринку вже близько 10 років.

На зерновому ринку України працює ряд агрохолдингів. Найбільшими з них є «UkrLandFarming», «NCH Capital», «Миронівський хлібопродукт», «Мрія», «Астарта», «Українські аграрні інвестиції», «Кернел», «Агропродінвест», «HarvEast», «AgroGeneration&Harmelia», «Glencore International», «Агротон», «Приват-Агрохолдинг», «Нібулон», «Агрейн»[6]. За рівнем масштабності та територіальної концентрації агрохолдинги є міжрегіональними, оскільки орендують землі в багатьох регіонах України.

Розглянемо основних експортерів зерна на українському ринку.

НАЙБІЛЬШІ ЕКСПОРТЕРИ ЗЕРНА З УКРАЇНИ (2014 р.)

Назва компанії	Частка на ринку, %
LDC	10
Nibulon	10
Inercotrade	8
Bunge	7
Glencore	6
ADM	5
ULF	4
Cargill	4
CPZKU	4
Nobel	4

Джерело: [8].

Діяльність сучасних агрохолдингів в Україні направлена, в першу чергу, на виробництво зернових та олійних культур, виробництво сировини для власної переробної промисловості (цукрові буряки, молоко, м'ясо великої рогатої худоби, свиней, птиці тощо). Ключовою спеціалізацією вітчизняних агрохолдингів є рослинництво. Так, питома вага вартості продукції рослинництва у виручці від реалізації становить більше 80 %, що зумовлено високим рівнем її рентабельності. Наприклад, рентабельність виробництва насіння соняшнику в сільськогосподарських холдингах 60–70 %, цукрових буряків — 30–40 %, ріпаку — 25–30 %, зернових культур — 10–15 % [4]. Валове виробництво с/г продукції в перерахунку на долари США (2013 р.) складає: кукурудза — 4686,8 млн дол.; пшениця — 3813,4 млн дол.; ячмінь — 1369,0 млн дол. Загалом урожайність основних сільськогосподарських культур суттєво коливається з року в рік, оскільки дуже залежить від погодних умов.

Одним із вагомих нереалізованих конкурентних переваг вітчизняного зерна є його екологічна чистота та безпека. Внаслідок економічної кризи, зокрема, дефіциту оборотних активів у зерновиробників, в останні роки значно зменшилося використання мінеральних добрив, відповідно, призупинилися втрати природної родючості ґрунтів. Сьогодні країна має значні площі екологічно-чистих чорноземів, які можуть бути переведені на органічне землеробство на протязі відносно короткого перехідного періоду.

Слід відмітити, що деякі агропідприємства вже організовують зерновиробництво таким чином, який дозволяє сертифікацію їх продукції як органічної.

Не зважаючи на певні труднощі, більшість аграрних компаній поступово нарощують свій земельний банк, збільшують потужності та придбають нові активи. Переливання капіталів аграрного сектора дозволило утворити агрохолдингам міцне підґрунтя у виробництві продукції, що істотно впливає на кінцеві результати їх діяльності. Формат функціонування агрохолдингів є оптимальним втіленням тенденції злиття та поглинання — укрупнення бізнесу задля зміцнення позицій на світовому ринку.

Висновки. Проведений аналіз дозволив визначити перспективи діяльності агрохолдингів у порівнянні з не інтегрованими підприємствами:

- 1) можливість утворення замкнених технологічних ланцюжків, від вирощування сировини до виробництва готової продукції та доведення її до споживача;
- 2) гнучкіше реагування на коливання кон'юнктури;
- 3) можливість виходу на зовнішні ринки збуту;
- 4) полегшення процедури впровадження прогресивних стандартів якості продукції;
- 5) диверсифікація виробництва;
- 6) можливість варіювання фінансовими та інвестиційними ресурсами;
- 7) підвищення інвестиційної привабливості галузі, так як холдинги є стійкішим і більш конкурентоспроможним інтеграційним утворенням;
- 8) послаблення фіскального тиску на підприємства у складі холдингу;
- 9) економія на якісних торгових і маркетингових послугах;
- 10) виробництво якісної та органічної продукції.

Отже, у підприємств є багато переваг для об'єднання у холдинги, особливо у сільському господарстві. Проте, крім перспектив існують і негативні сторони створення агрохолдингів. Так, Г. Черевко та А. Колодій у своїй праці зазначають такі загрози функціонування агрохолдингів:

- створення монопольного ефекту на ринку агропродовольчої продукції;
- виснаження земельних угідь;
- створення земельних «латифундій»;
- можливість впливів капіталів із сільськогосподарської сфери в інші сфери, де їх застосування може знайти крашу віддачу;

● зростання безробіття на селі та загострення соціальних проблем у сільських територіях.

Якщо держава скоригує позицію регулювання та контролю діяльності агрохолдингів та інших інтегрованих структур в АПК, то перелічених загроз можна уникнути. Державна політика у цій сфері повинна спрямовуватись на вирішення не лише економічних питань, а й соціальних. Можна зробити висновок, що інтегровані підприємства є більш прибутковими та стійкими, ніж окремі малі товаровиробники, адже в них присутній ефект масштабу та наявність активів для забезпечення власної діяльності. Інтегрованим підприємствам легше проводити діяльність у сучасному конкурентному середовищі як на внутрішніх, так і на світових ринках.

Література

1. Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» від 04.08.2002 р. № 37-IV [Електрон. ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
2. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Худолій Л.М. Розвиток ринку зерна в Україні / Л.М. Худолій // Економіка АПК. — 2014. — № 9. — С. 59–66.
4. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України за 2013 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
5. Онда О.А. Виробництво зерна в Україні у контексті внутрішнього споживання та експорту // АгроСвіт. — 2008. — № 13. — С. 31–36.
6. Найбільші агрохолдинги України 2014 (демо-версія) [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.agrisurvey.com.ua>
<http://agrisurvey.com.ua/uk/services/multiclient/agroholding>
7. Рослинництво [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Виробництво зернових у світі [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.fao.org/home/en/>
9. Український Клуб Аграрного Бізнесу [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ucab.ua/ua>

Reference

1. The Law of Ukraine «Pro zerno ta eksport zerna v Ukraini» from 08.04.2002 p. № 37-IV [Electron. resource]. — Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

2. Law of Ukraine «Pro osnovni zasady derzhavnoi agrarnoi polityky na period do 2015 roku» [Electron resource]. — Access mode: <http://www.rada.gov.ua>.
3. L.M. Hudoliy «Rozvitok zerna v Ukraini» / L.M. Hudoliy // Ekonomika APK.- 2014. — № 9. — S. 59-66.
4. Reigning committee of Statistics of Ukraine. Annual randomness of Ukraine for Year 2013 [E-resource] — Access mode: <http://ukrstat.gov.ua>
5. Onda O.A. «Virobnitstvo zerna v Ukraini u konteksti vnutrishniogo vykorystannya ta eksportu» // AgroSvit — 2008 — №13 S.31-36
6. The largest agricultural holdings in 2014 Ukraine (demo version) [Electron. resource]. — Access: <http://www.agrisurvey.com.ua>
<http://agrisurvey.com.ua/uk/services/multiclient/agroholding>
7. The Plant [electronic resource]. — Access: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. The production of cereals in the world [electronic resource]. — Access: <http://www.fao.org/home/en/>
9. Ukrainian Agribusiness Club [electronic resource]: <http://ucab.ua/ua>

УДК 331.101.262:332.2021

Кудлай В.Г.

к.е.н., доцент

ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН РЕГІОНУ

Kudlay V.

Candidate of science in Economics (PhD),

Associate professor Kyiv National

Economic University named after Vadym Hetman

TOPICAL ISSUES OF AGRICULTURAL POLICY IN THE CONTEXT OF SOCIO-LABOUR RELATIONS REGION

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано проблеми розвитку аграрної політики, узагальнено тенденції соціально-трудомих відносин в аграрній сфері регіону. Обґрунтовано рекомендації щодо шляхів підвищення зайнятості сільського населення в аграрній сфері регіону.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: аграрна політика, праця, заробітна плата, зайнятість сільського населення, ринок праці, доходи і витрати сільського населення.

ANOTATION. The article analyzes the problems of development of agricultural policy, generalized trends of socio-labour relations in the